

BOSSACOMA I BUSQUETS, Pau. *Justícia i legalitat de la Secesió. Una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya*. V Premi Josep Maria Vilaseca i Marçet. Barcelona: Generalitat de Catalunya- Institut d'Estudis Autonòmics, 2015. Con(textos)A 20. 473 pàgs. [17 x 24].

Som davant d'una proposta teòrica destinada a fer aportacions de renovació al dret internacional, no és doncs un llibre d'història política contemporània propiament dit. Per aquesta raó la ressenya no pretén descriure al complet la complexitat de la proposta teòrica de l'autor sobre la justícia i la legalitat política de la secessió a inicis del segle XXI, i, amb tot, aquest llibre reclama almenys una nota informativa de la seva existència pel transfons històric que respira i que s'imposa tenir present en les necessitats polítiques actuals. L'autor observa la presència en l'actualitat de demandes secessionistes. És més observa que aquestes “no són fenòmens necessàriament destinats a desaparèixer en les democràcies liberals més avançades i consolidades” (p. 15) però, en canvi, veu que hi ha una absència d'obres destinades a oferir elements teòrics sobre la qüestió. Davant d'aquesta llacuna doctrinal, la voluntat de l'autor és fer una obra acadèmica que combini “una anàlisi normativa moral i una anàlisi jurídica positiva (incloent-hi dret internacional i dret constitucional)” (p. 15-16). Bossacoma parteix de la necessitat de raonar i interrelacionar teoria filosòfica sobre el dret moral i reforma del dret positiu per tal de satisfer ideals de justícia. És una obra d'un gran alè intel·lectual que pretén oferir una proposta a escala internacional si bé té com a referència ineludible el cas català, un cas d'altra banda prou singular i segurament no sempre generalitzable o homologable. És un llibre valuós des de la perspectiva de la necessitat d'una renovació de les teories del dret internacional pel que fa a l'autodeterminació. Des del punt de vista històric també ens interessa pel canvi de perspectiva que suposa l'anàlisi de la formació històrica de la democràcia, el dret internacional i el dret constitucional vistos des de les noves o no tant noves necessitats polítiques del present. Com ens explica en la seva introducció sinòptica, divideix l'obra en tres grans apartats: sobre filosofia política, sobre dret i política internacionals i sobre dret i política constitucionals. El primer apartat amb un complex argumentari sobre el contracte social i el sorgiment de les democràcies liberals indica que el liberalisme no sol contemplar el fet històric que el traçat de fronteres territorials entre estats “respon a causes que actualment considerariem il·legítimes con ara conquestes, colonitzacions, cessions d'una potència a una altra sense consentiment de la població local, entre d'altres” (p. 25). Aquesta tendència a eludir una història aparentment passada oculta uns fets bàsics contradictoris amb uns principis de justícia. Bossacoma vol enriquir la teoria contractualista històrica amb una sèrie de nous requisits: democràcia, bilateralitat negociadora i de bona fe, necessitat d'un nacionalisme liberal, respecte dels drets humans, protecció de les minories, principi de territorialitat, principi de suficiència i de supervivència i voluntat d'evitar danys greus a tercers. Des d'aquests principis l'autor veu necessari *juridificar* el dret a l'autodeterminació i la secessió de nacions subestats. La seva visió de l'estat s'allunya, doncs, del *Bellum omnium contra omnes* de Thomas Hobbes per connectar millor amb John Locke i amb el filòsof polític i moral estatunidenc del segle XX John Rawls. El segon apartat analitza quin són els principis de la legalitat internacional pel que fa a l'autodeterminació dels pobles, la qual cosa el porta a identificar el tema des dels llegats de la primera i segona guerra mundial i a reconèixer que el principi d'autodeterminació emergeix “en una formulació jurídica

rude durant les Revolucions americana i francesa de la segona meitat del segle XVIII”, si bé es “desenvolupa i s’exerceix fruit de les dues guerres mundials i llurs processos de pau” (p. 193). En la primera apareixen les dues concepcions, la leninista i la wilsoniana i en la segona “els acords de Ialta i de Postdam [que] van proporcionar estabilitat a Europa i van contribuir al manteniment de la pau al món” (p.199) sense jugar, però, cap paper de primera línia. Abans de la segona guerra mundial l’autor observa que el dret d’autodeterminació no esdevingué dret positiu i simplement es deixà només com un eventual principi polític. Tot i així, el 1945 la Carta de les Nacions Unides recollia el principi internacional a l’autodeterminació dels pobles però només com a propòsit de l’ONU i no com a obligació dels Estats sobirans. Bossacoma a la llum de la seva teoria moral observa, doncs, la inexistència d’un dret general internacional d’autodeterminació, fet lògic si tenim en compte, diu, que els Estats són els principals legisladors de la societat internacional. No hi ha hagut res que anés més enllà dels processos de descolonització. El propòsit de Bossacoma és anar a la recerca d’una doctrina jurisprudencial que satisfaci el principi d’efectivitat dins el qual els fets s’imposin al principi de legalitat. El desmembrament de Iugoslàvia incloent-hi el cas de Kosovo li serveix d’exemple per legitimar nous processos d’autodeterminació. El tercer apartat després d’indicar que el dret i la política constitucionals no solen reconèixer el dret a la secessió, tanmateix observa l’existència de “més d’una quinzena de normes constitucionals que reconeixen o han reconegut un dret a la secessió”, que si bé els considera “exemples poc significatius i mancats de força normativa per garantir-ne l’efectivitat” són, diu, una inspiració i es troben en els exemples del Quebec, d’Escòcia o de Montenegro) (p.19-20). Aquests casos poden servir “per desenvolupar un dret de secessió basat en la *juridificació*” (p. 20). Per a Bossacoma democràcia i constitucionalitat han de ser compatibles i el constitucionalisme liberal i democràtic ha de ser la columna vertebral de la reivindicació jurídica secessionista. L’autor observa el dret de secessió “com a mecanisme de reforma constitucional especial” (p. 20) i de fet argumenta una unió unívoca entre filosofia moral i democràcia constitucional. Tot posant en primer pla la naturalesa jurídica consultiva de la qüestió, no esquiva l’obligació de negociació i bilateralitat, aborda els requisits dels possibles referendums i busca d’harmonitzar unió multinacional i dret de secessió. En cas d’obstacles sistemàtics és conscient de la necessitat d’una àmplia i persistent mobilització popular pròpia del caràcter revolucionari d’un secessionisme o independència unilateral i desenvolupa aspectes pragmàtics de “l’autodeterminació nacional com a forma de desobediència institucional” (p. 429). Com a bon llibre de dret o millor dit de propostes envers el dret internacional els epifenòmens constitucional i institucional es sobreposen als factors socio-econòmics i culturals que hi cuejen soterradament. La proposta del llibre d’una nova normativa en el dret internacional emergeix de la realitat present que es contempla com el final del cicle polític del segle XX. La globalització segurament fa necessari que al costat de llibres d’argumentació juríco-moral com aquest apareguin, fent-li costat, llibres bessons que contemplin també al final d’aquest cicle en termes de justícia socio-econòmics, culturals i lingüístiques, i facin propostes d’una visió del nou ordre mundial des de Catalunya. Som, doncs, davant d’un llibre arriscat, estimulant i creatiu.

EVA SERRA I PUIG

(Professora jubilada, Dpt. Història Moderna
Universitat de Barcelona)

Traducción de la reseña anterior:

Nos hallamos ante una propuesta teórica destinada a realizar aportaciones de renovación al derecho internacional, no es pues un libro de historia política contemporánea propiamente dicho. Por este motivo la reseña no pretende describir por completo la complejidad de la propuesta teórica del autor sobre la justicia y la legalidad política de la secesión a inicios del siglo XXI, y con todo, este libro reclama por lo menos una nota informativa de su existencia por el trasfondo histórico que respira y que impone tener presente en las necesidades políticas actuales. El autor observa la presencia en la actualidad de peticiones secesionistas. Es más observa que éstas “no són fenòmens necessàriament destinats a desaparèixer en les democràcies liberals més avançades i consolidades” (p. 15) pero, en cambio, ve que hay una ausencia de obras destinadas a ofrecer elementos teóricos sobre el tema. Ante dicha laguna doctrinal, la voluntad del autor es hacer una obra académica que combine “una anàlisi normativa moral i una anàlisi jurídica positiva (incloent-hi dret internacional i dret constitucional)” (p. 15-16). Bossacoma parte de la necesidad de razonar e interrelacionar teoría filosófica sobre el derecho moral y reforma del derecho positivo con tal de satisfacer ideales de justicia. Es una obra de un gran aliento intelectual que pretende ofrecer una propuesta a escala internacional si bien tiene como referencia ineludible el caso catalán, un caso de otro lado bastante singular i seguramente no siempre generalizable u homologable. Es un libro valioso desde la perspectiva de la necesidad de una renovación de las teorías del derecho internacional en cuanto a la autodeterminación. Desde el punto de vista histórico también nos interesa por el cambio de perspectiva que supone el análisis de la formación histórica de la democracia, el derecho internacional y el derecho constitucional vistos desde nuevas o no tan nuevas necesidades políticas del presente. Como nos explica en su introducción sinóptica, divide la obra en tres grandes apartados: sobre filosofía política, sobre derecho y política internacionales y sobre derecho y política constitucionales. El primer apartado con una compleja argumentación sobre el contrato social y el surgimiento de las democracias liberales indica que el liberalismo no suele contemplar el hecho histórico derivado del trazado de fronteras territoriales entre estados “respon a causes que actualment considerariem il·legítimes con ara conquestes, colonitzacions, cessions d’una potència a una altra sense consentiment de la població local, entre d’altres” (p. 25). Esta tendencia a eludir una historia aparentemente pasada, oculta unos hechos básicos contradictorios con unos principios de justicia. Bossacoma quiere enriquecer la teoría contractualista histórica con una serie de nuevos requisitos: democracia, bilateralidad negociadora y de buena fe, necesidad de un nacionalismo liberal, respeto por los derechos humanos, protección de las minorías, principio de territorialidad, principio de suficiencia y de supervivencia y voluntad de evitar daños graves a terceros. Desde estos principios el autor ve necesario *juridificar* el derecho a la autodeterminación y la secesión de naciones del presente. Como nos explica en su introducción sinóptica, divide la obra en tres grandes apartados: sobre filosofía política, sobre derecho y política internacionales y sobre derecho y política constitucionales. El primer apartado con un complejo argumento sobre el contrato social y el surgimiento de las democracias liberales indica que el liberalismo no suele contemplar el hecho histórico del trazado de subestados. Su visión del estado se aleja pues, del *Bellum omnium contra omnes* de Thomas Hobbes para conectar mejor con John Locke y con el filósofo político y moral estadounidense del siglo XX John Rawls. El segundo apartado analiza cuales son los principios de la legalidad internacional en cuanto a la autodeterminación de los pueblos, cosa que lo lleva a identificar el tema desde los legados de la primera y segunda guerra mundial y a reconocer que el

principio de autodeterminación emerge “en una formulació jurídica ruda durant les Revolucions americana i francesa de la segona meitat del segle XVIII”, si bé es “desenvolupa i s’exerceix fruit de les dues guerres mundials i llurs processos de pau” (p. 193). En la primera aparecen ambas concepciones, la leninista y la wibsoniana y en la segunda “els acords de Ialta i de Postdam [que] van proporcionar estabilitat a Europa i van contribuir al manteniment de la pau al món” (p.199) sin jugar, pero ningún papel de primera línea. Antes de la segunda guerra mundial el autor observa que el derecho de autodeterminación no se convirtió en derecho positivo y simplemente se dejó solo como un eventual principio político. Así y todo, en 1945 la Carta de las Naciones Unidas recogía el principio internacional a la autodeterminación de los pueblos pero únicamente como propósito de la ONU y no como obligación de los Estados soberanos. Bossacoma a la luz de su teoría moral observa, pues, la inexistencia de un derecho general internacional de autodeterminación, hecho lógico, si tenemos en cuenta, dice, que los Estados son los principales legisladores de la sociedad internacional. No ha habido nada que fuera más allá de los procesos de descolonización. El propósito de Bossacoma es encontrar una doctrina jurisprudencial que satisfaga el principio de efectividad dentro del cual los hechos se impongan al principio de legalidad. El desmembramiento de Yugoslavia incluyendo el caso de Kosovo le sirve de ejemplo para legitimar nuevos procesos de autodeterminación. El tercer apartado después de indicar que el derecho y la política constitucionales no suelen reconocer el derecho a la secesión, asimismo observa la existencia de “més d’una quinzena de normes constitucionals que reconeixen o han reconegut un dret a la secessió”, que si bien los considera “exemples poc significatius i mancats de força normativa per garantir-ne l’efectivitat” son, dice, una inspiración y se encuentran en los ejemplos de Quebec, Escocia o de Montenegro) (p. 19-20). Estos casos pueden servir “per desenvolupar un dret de secessió basat en la *juridificació*” (p. 20). Para Bossacoma democracia y constitucionalidad deben ser compatibles y el constitucionalismo liberal y democrático debe ser la columna vertebral de la reivindicación jurídica secesionista. El autor observa el derecho de secesión “com a mecanisme de reforma constitucional especial” (p. 20) y de hecho argumenta una unión unívoca entre filosofía moral y democracia constitucional. Poniendo en primer plano la naturaleza jurídica consultiva de la cuestión, no esquivando, la obligación de negociación y bilateralidad, aborda los requisitos de los posibles referéndums y busca armonizar unión multinacional y derecho de secesión. En caso de obstáculos sistemáticos es consciente de la necesidad de una amplia y persistente movilización popular propia del carácter revolucionario de un secesionismo o independencia unilateral y desarrolla aspectos pragmáticos de “l’autodeterminació nacional com a forma de desobediència institucional” (p. 429). Como buen libro de derecho o mejor dicho de propuestas sobre el derecho internacional, los epifenómenos constitucional e institucional se sobreponen a los factores socio-económicos y culturales que cruzan soterradamente. La propuesta del libro que una nueva normativa en el derecho internacional emerja de la realidad presente, se contempla con el final del ciclo político del siglo XX. La globalización seguramente hace necesario que al lado de libros de argumentación jurídico-moral como este aparezcan otros muy similares acompañándole que completen también el final de este ciclo en términos de justicia socioeconómica, cultural y lingüística y hagan propuestas de una visión del nuevo orden mundial desde Cataluña. Nos hallamos, pues ante un libro arriesgado, estimulante y creativo.

EVA SERRA I PUIG

(Professora jubilada, Dpt. Història Moderna
Universitat de Barcelona)